

Gårdar i Tjärnö

Sammanställd av Allan Hansson. Version 2008-11-21

Källor

Nedan följer korta beskrivningar över alla jordeboksnoterade byar och gårdar i Tjärnö socken. Uppgifterna kommer så gott som enbart från Gösta Frammes böcker, i första hand *Vätte härad*, och i någon mån dessutom från *Ödegårdar i Vätte Härad* och *Jordrannsaking och skattläggning i Bohuslän 1662-1666*. Uppgifter om ortnamnen kommer främst från *Ortnamnen i Göteborgs och Bohus Län XX. Ortnamnen i Vätte Härad. Del 2. Hogdals, Lommelands, Näsinge och Tjärnö socknar samt Strömstads stad*. CD-skivan Svenska ortnamn 1999 har i allmänhet använts som stavningsnorm.

Torp- och lägenhetsnamnen i ortnamnboken kan vara så sena som från 1930-talet. Alla torpnamn är inte med i ortnamnboken, och förteckningarna kan komma att kompletteras efter genomgång av några husförhörlängder och/eller mantalslängder.

Gårdar

Brevik med Tjälleskär (Brevik med Källskär)

1/2 mantal. Ligger på Sydkoster. Kyrkojord till 1500-talet, då hela Sydkoster drogs in till danska kronan. Svensk kronojord från 1658. 1743 köptes gården av åbon och blev skattejord. Till gården har hört hemmansdelen Bråten och torpen (eller lägenheterna) Anders hytta, Backen, Hogen, Klåvan, Mon, Sanden och Sandsliden.

Koordinater: X= 6538037, Y= 1224692

Daftön

1/1 mantal. Skatte av ålder. Namnet torde ha att göra med de gyttjiga och dyiga stränderna. På gården har legat en saltpanna. Några av gårdens hemmansdelar har varit: Askeviken, Fläcken (fläck - litet jordstykke) och Summingen (där man förr lät hästarna simma över sundet mellan Daftö och Valö). Torpen och lägenheterna har haft följande namn: Adams lund, Björnviken, Bågen eller Store Valöbågen (båge = vid bukt), Bäckeвик, Daftö-edet (eller Edet eller Hedet!), Dalen, Groviken, Hällan, Hällorna, Högbacken (högsta pynten - dvs toppen - på Daftön), Höjden (eller Lillebågen eller Lille Valöbågen), Mölarna (eller Dalen eller Möledalen - namnet efter möle - naturligt stenrös, kullerstensfält), Pinnarebacken (där man i mitten av 1800-talet svarvade pinnar och naglade klinkbyggda båtar), Pommern, Valö och Varpet (kanske för att båtarna fick varpa sig fram - dvs lägga ut ett ankare och dra fram båten med ett varpspel).

Koordinater: X= 6540957, Y= 1234037

Filjholmen (Färgholmen),

Se Röd med Filjholmen

Flöäng

1/2 mantal skattejord av ålder. Enligt kyrkans jordebok 1645 hade dock skepprästen 1/2 tunna landskyld i Flöäng. Gården har ägorna delvis gemensamma med Nöddö. En av hemmansdelarna kallas Maden. Under gården har legat torpet Backarna.

Gårdsnamnet kan möjligen hänföras till att vattnet ofta översvämmade ängen. Havsytans variation på grund av tidvatten och variationer i lufttryck är över en meter.

Koordinater: X= 6536514, Y= 1235630

Gullnäs

1/2 mantal. Skatte av ålder. Gården ägdes enligt registret över odelsbönder 1615 av Jörgen på Råssö (Jörgen ägde desutom Döltorp, Småris, Överby, Björnäs och Knäm). Vid ett ting 1645 avkortades (dvs efterskänktes) den skatt på 12 daler som danska kronan krävde p.g.a. kostnaderna för trettioåriga kriget, eftersom gården inte kunde bära denna börda. Ett par av hemmansdelarna har varit Gullnäsholmen och Vidarskär. Under gården har legat torpen (eller lägenheterna) Kransarna (eller Kransholmarna) och Taraldbågen.

Koordinater: X= 6538470, Y= 1232965

Kile

Två gårdar, Nedre Kile om 1/1 mantal skatte av ålder, och Övre Kile 1/1 mantal, kyrkojord till 1500-talet, då hela Sydkoster drogs in till danska kronan. Svensk kronojord från 1658 till 1743, därefter skattejord. Byn ligger på Sydkoster. Till hemmansdelarna har hört Hagen, Hattevik (vid en vik med en hattformad ö), Holmelid, Hålan (inklämd dal), Hålet (av ägaren ej uppskattat och ändrat till Solås), Kloppehagen, Korsberg (vid ett berg där det stått ett kors), Kroken (med krokota åkrar kring berg), Liden, Lindås, Lossås och Ängliden. Under gården finns eller har funnits följande lägenheter: Ekenäs (pensionat som fick nytt namn - platsen hette innan dess Sillebukten), Filjestad (stad står nog för båtplats, men vad filje kan betyda än ännu dunkelt), Fridhem, Hagtorp, Hökåsbacken, Rörvik, Skärklitt (sentida namn, som är av främmande utsprung) och Valfjällbacken (intill Valfjäll, högsta berget på Sör-Koster, med en vale, dvs ett kummel.)

Koordinater: X= 6539541, Y= 1224755

Korsnäs

Två gårdar, Uppegården, 3/4 mantal, och Nedergården, 1/2 mantal. Nedergården var frälsegård åtminstone sedan 1650, då den ägdes av fogden Peder Nilsen på Stomberg, Akershus län. Det är inte känt när gården blev skatte. Korsnäs Uppegården var kyrkojord, och den skänktes före 1395 till Skee kyrka av Björn danske för hans egen, hustrun Kristinas och sonen Halvards själars frälsning. 1819 får gårdens brukare köpa den, men måste fortfarande betala skatten till prästen. Till byn har hört en saltpanna och följande hemmansdelar: Backarna, Korsnäsbottnen eller Försörjningshemmet, Bökas, Dapen, Klåvan, Liden, Lindnäs, Myrarna, Nerstugan, Svängen och Ören. Några av torpen och lägenheterna har hetat Backehogen, Bolevik (upplagsplats för bräder, dvs bord eller dialektalt bol),

Burholmarna, Dammen, Hagelid, Hugget eller Örnekas, Hätteback, Kalvhagen, Kasen eller Klockarekasen, Konsulhagen (efter en man med öknamnet konsuln), Krikebackarna, Kriken, Kärrlid, Loftmanhagen (efter en Bror Elias Loftman), Lugnet, Manehagen (efter en man med namnet Mane), Nye Ören, Rasketorpet, Solliden, Stavsängen, Stenliden, Stugan, Stöthagen, (efter kyrkvaktmästaren, dvs "stöten"), Söder (möjligen uppkallad efter stadsdelen Söder i Stockholm), Tafsängen, Tallåsen och Örn.

Koordinater: X= 6538587, Y= 1231827

Kyrkosund med Brattskär

1/2 mantal. Ligger på Sydkoster. Kyrkojord till 1500-talet, då hela Sydkoster drogs in till danska kronan. Svensk kronojord från 1658. 1743 köptes gården av åbon och blev skattejord. I gården har legat hemmansdelarna Ner vid bryggan, Opp i myren och Skogen. Torpen och lägenheterna har haft namn som Backen, Bort i näset (eller Näset), Kilesand (förr Råttensand), Ler(s)-tången och Toreflut (flu - litet grund).

Namnet syftar på det numera på grund av landhöjningen försvunna sundet mot Nötholmen. Brattskär är två obebodda öar någon kilometer åt sydost.

Koordinater: X= 6537534, Y= 1226053

Lindholmen

1/2 mantal. Kyrkojord, men kronan tog bygseln åtminstone 1650. Skatteköptes 1734. En av hemmansdelarna har hetat Strandlyckan. Till torpen och lägenheterna har hört Hasselklåvan (eller Klåvan), Killingholmen, Köttudden (eller Udden - förleden kött lär komma av en strandad tunna kött.), Skären (eller Skäret), Svinnäs (där åbon kallades Grisen) och Teneskär (där hummertinor - tener - förvarades).

Koordinater: X= 6538955, Y= 1230581

Långegärde

1/2 mantal. Ligger på Sydkoster. Skänktes till Gimsöy kloster vid Skien i Norge någon gång under medeltiden. Kyrkojord till 1500-talet, då hela Sydkoster drogs in till danska kronan. Svensk kronojord från 1658. 1743 köptes gården av åbon och blev skattejord. Gården var 1/1 mantal till 1697, då den förmedlades till 1/2 mantal. En av hemmansdelarna heter Backen. Till gården har hört lägenheterna Backen och Sandåsen

Koordinater: X= 6539224, Y= 1223769

Långö

1/1 mantal, varav 1/5 var skatte av ålder, och 4/5 ägdes av Värne kloster till 1658, då svenska kronan lade beslag på den gamla klosterjorden. Den förblev i kronans ägo till 1747, då åborna köpte. Hela Långös befolkning bodde fram till 1835 på Långötomten (eller Långötunen), en inhägnad gårdsplan. Hemmansdelar har varit Backen, Bastholmen (där man tagit bast av lind, eller i varje fall berett bast), Bästelid (med bästa åkerjorden), Hagelid, Holmen, Humleskogen (syftar på vildhumle), Hålet (gården ligger i en sank klyfta), Kind (beteckning på brant bergsida), Kitterödsbacken, Klåvan (eller Klåvorna eller Smedklåvan, där en gång

en smed bott), Kohagen, Långöholmen, Munkholmen, Sanden, Skulten (huset ligger vid en liten bar bergknalle), Småholmarna, Sötegen (dvs den sydligaste tege), Toften (eller Töften) och Torimbskogen (där en man med härkomst från Torim i Lur bott).

Torp och lägenheter har varit Långöbryggan (förr salteri och handelsbod), Löstasundet (efter en skeppare Peter Lystad; senare delen syftar på det sedan länge försvunna sundet mellan Långö och Älgö-Valö) och Styrsholmen.

Koordinater: X= 6534503, Y= 1234029

Nordkoster (Koster Norra)

1/2 mantal. Skänktes till Gimsö kloster vid Skien i Norge någon gång under medeltiden. Drogs in till kronan under 1500-talet. 1658 betalades skatten till Bratsbergs län. Gården blev svensk kronogård 1658, och skatteköptes i juli 1741. På gården har legat följande lägenheter: Basteviken, Bäckelid, Duvnäs, Hagen, Haleberget, Högen, Korpestödet, Kolängen, Lindestubben, Myrebacken, Myren, Siken, Skulten, Slätbacken, Slätten, Stenarna, Trulsarna eller Trulsepallen (där bodde Trulsarna, en gammal lotssläk), Vättnet (ställe där vatten väller fram) och Åleviken.

Koordinater: X= 6541320, Y= 1223380

Nyckleby

½ mantal frälse av ålder. 1695 förlorade gården sin frälsenatur och blev skattegård. Gården hade ägts av Margareta Huitfeldt och ingick i hennes gymnasiedonation, och ägdes av en stiftelse. 1910 sålde stiftelsen gården, som först då hamnade i bondehänder.

Gården ligger på Tjärnö.

Bland torpen och lägenheterna har varit Augustaberget (eller Torpet, där en gumma Augusta bott), Backemyren (skolhus), Bottnen, Granhyddan (sen villa), Kyrkebacken, Saltebod (förmodligen använd i samband med saltsjuderi eller salteri) och Solbacken.

Ortnamnet är troligen ett gammalt Mikillby – dvs en präktig gård (mikill = mycket) – som omformats till ett Nyckleby sedan den gamla betydelsen inte längre förstods.

Koordinater: X= 6538411, Y= 1233471

Nöddö

1/1 mantal skatte av ålder. Kyrkans jordbok från 1645 upptar dock 1/2 tunna malt i Nöddö, dvs en liten del av gården. Följande hemmansdelar har tillhört gården: Bredviken, Rörviken, Smörhålan (efter den bördiga jorden) och Ödegårdarna. Till gården har också hört några torp och lägenheter: Bäckeaviken, Fjället eller Stigen, Fänsmyr och Nappestad.

Namnet betyder *nötön*, dvs ungefär *koön*. Namngivningen har uppenbart skett innan ön på grund av landhöjningen blev en del av fastlandet, vilket kanske kan ha skett kring år 1000 eller något efter.

Koordinater: X= 6536549, Y= 1236174

Ramsö

1/4 mantal. Frälsegård åtminstone från 1650. En präst i Tanum, Johan Ödman, köpte gården 1725 av Knut Bildt på Morlanda. Ramsö var fortfarande frälse 1810. Gården har haft hemmansdelarna Krigen, Sörensbukten och Udden.

Koordinater: X= 6532578, Y= 1226434

Rundö

Se Rönnö.

Råssö

Tre gårdar, Råssö Inegård, 1/2 mantal, Råssö Uppegård, 1/2 mantal, Råssö Östergård, 1/2 mantal. Alla gårdarna var frälsejord till 1668, då ägaren guvernör Harald Stake (han var landshövding över Bohuslän) bytte byn mot kronojord på annat håll. Hela byn blev alltså kronojord. Råssö Uppegården skattköps redan 1722 för tre års landsskyld. För åborna på Rossö Innegården gick det sämre. Deras gård värderdes 1719 till 40 daler silvermynt, vilket åborna betalade. Men de fick inte köpebrev, utan kammarkollegiet konstaterade 1722 att värderingen var för låg, den uppgick inte till tre års skatter. Åborna betalade mellanskillnaden, men fick ändå inte köpebrevet. Under tiden hade nämligen riksdagen höjt priset på kronogårdar till sex års skatt. 1734 fick bönderna äntligen köpebrevet sedan de betalat detta. Rossö Östergård skattköptes 1735.

Byn har haft en saltpanna och många hemmansdelar, bland dem Ekhogen, Gatan, Karholmen, Liden, Nypenäs, Rossängarna, Tyrängen, Klavholmen., Sekarna, Struten, Stubbarna (efter en skogsavverkning 1827), Vikarna, Vikeskogen.

Följande torp eller lägenheter har legat inom gården: Amunds backar, Västra Backemyr, Backen, Banken eller Nabben, Berget, Bockemyren, Brunnäs, Båsemyren, Ekebacken eller Råssöhogen, Flishögen (efter skepparen Flise-Nils, död 1870, som seglade med fliseved), Fridhem, Gatebackarna, Gateklåvan, Granmyren, Grönsik, Hogen, Humlebacken, Intagan, Kackholmen, Kalvhagen, Karnäs, Killingholmen, Krabbestenarna, Kriken, Kågeköl (troligen efter likhet med kölen till en kogg), Liden, Längesanden, Lökhogen, Myren, Myrhagen, Märrepannan, Nabben, Nybygget, Nygård, Rossöhogen, Rossöskräppan (förr salteri och hamn för större båtar - namnets betydelse oklar), Rönngården, Rönningarna, Saltpannan, Sandbackarna, Sarabackarna, Skräddarmyren, Solbacken, Solliden, Spärrekasen, Starekasen, Tolvmanstegen, Viken och Åbykasen.

Råss i byns namn betyder *häst*.

Koordinater: X= 6534611, Y= 1232375

Rävö

1/1 mantal. Skattejord av ålder. Gården bestod av hemmansdelarna Bryggan, Ekarna, Ledbacken och Rävöholmen. Ett halvdussin torp och lägenheter: Abelsten (efter en man Abel), Digrehuvudet eller Dillehuvudet, Lillhuvud, Skogvaktarehagen och Tofterna.

Koordinater: X= 6535845, Y= 1235225

Röd med Filjholmen (Röd med Färgholmen)

1/4 mantal. Gammal kyrkojord, som 1650 låg under Fredriksstads lagstol, och som 1658 blev svensk kronojord. Skatteköps 1743. Gården ligger på Sydkoster. På gården har legat lägenheten Liden.

Röd betyder röjning. Vanligen finns som förled ett namn, och sådana gårdsnamn anses ha tillkomit omkring år 1000-1300. Men gårdsnamn med ett obestämt Röd, Torp etc kan mycket väl vara äldre.

Koordinater: X= 6538403, Y= 1224751

Rönnö

1/4 mantal. Gammal kyrkojord, men 1650 hade kronan bygslen. Skatteköpt 1722. Till hemmansdelarna har hört Framme (den äldsta och förnämsta bebyggelsen på ön), Häggeberget, Klinken (eller Lerholmen - ortnamnet Klinken var från början ett öknamn på en man som bodde där, och som fått namnet efter modern, som kallades Klinkan) och Store Holmen.

Till torpen och lägenheterna har hört Backen (eller Bryggskärsbacken eller Rönnöbacken), Blötvikhagen (vid Blötviken, en vik med dyig botten), Gunnarsholmen, Kullen (eller Kollen), Märrehaken (vid en liten udde, där Rönnös häst stod när det var varmt), Skärudden och Strand.

Koordinater: X= 6535802, Y= 1233334

Saltö

1/2 mantal. Gammal kyrkojord, där dock kronan hade bygseln 1650. Åborna försökte skattköpa gården 1719. Den värderades till 50 rdaler silvermynt, vilket köparna erlade. Men 1722 kom kammarkollegiet fram till att värderingen inte motsvarade tre års landskyld. Köparna betalade det resterande beloppet, men fick ändå inte köpebrev. Först 1734 fick åborna köpebrev sedan de betalat ytterligare tre års landskyld.

Till hemmansdelarna har hört Backen, Framme, Gatan (en gata är en inhägnad väg, t.ex. en fägata), Hålan (eller Sandhålan), Kohagen, Manebacken (Mane är en kortform av Emanuel) och Möreklåvan (mör är dialektord för myra).

Till torpen och lägenheterna har hört Drakemyr, Gravbacken, Graven (eller Gravhagen, en backstuga med rejäl täppa), Majorna (eller Nybygget), Råveklåvan, Sandknatten (eller Sanden), Sandhagen, Snurran, Stubbekas, Sundet, Sundsliden och Ute hos Elgen (efter en båtsman Elg).

Koordinater: X= 6537184, Y= 1230532

Styrsö

Ej mantalssatt holme. Namnet skulle kunna vara gammalt, och beteckna bostället för en befälhavare i ledungsflottan. Men det kan också ha andra förklaringar. På holmen har legat lägenheterna Svinhagen och Ängbukten.

Koordinater: X= 6541158, Y= 1229516

Tjärnöbo

1/1 mantal skatte. Gården, som ligger på Tjärnön, nämns i Röda Boken 1391. Många brukningsenheter, t.ex. Blötorna (eller Blötekas eller Kasen), Backen (även kallad Kyrkbacken), Kingebotten (eller Botten), Gatan, Hagen, Kingen och Kleven. Ett antal torp eller lägenheter; Bergås, Fridhem, Holmen, Nya lugnet (eller Lugnet), Matsängen (en Matsdotter flyttade dit ca 1830), Myren, Nybygget, Potteröd (vid en rund, pottliknande bukt, även kallat Myren), Råvekas, Skalsledet (där förleden kommer av *skarð*, dvs hack eller skåra i berget), Skäggekäs och Tången.

Koordinater: X= 6537271, Y= 1233319

Torgonö

1/1 mantal skatte av ålder. Men en tunna (dvs en andel i gården med skatten 1 tunna malt) skänktes, troligen under katolsk tid, till Mariakyrkan i Oslo. Den andelen blev kronojord 1658, och 1701 ville Torgonöbönderna skatteköpa den. Först 1759 blev köpet av. Torgonö har av gammalt varit delat i tre bruk, Nordare, Mellome och Sönnare lotten. Under gården har även legat torpet Raskeröd. Torgonö har under historisk tid varit en ö. Nästan all åkermark har kanske så sent som vikingatid varit havsbotten. Gården saknar skog.

Namnet betyder Torguns ö. Här har vi alltså ett kvinnonamn i gårdsnamnet.

Koordinater: X= 6536037, Y= 1236877

Älgö

1/1 mantal. Skatte av ålder, men en tunna i gården har ägts av Värne kloster. Denna kyrkojord blev svensk kronojord 1658. Men någon gång på 1680-talet bytte älgöbönderna till sig denna kronojord mot skattejord någon annanstans.

Till hemmansdelarna har hört Bryggan, Högen (eller Älgöhögen), Lunden, Valö och Valöklåvan.

Koordinater: X= 6534774, Y= 1235825

Öddö

Två gårdar, Öddö Nedergården och Öddö Uppegården, vardera om 1/2 mantal. I jordeboken från 1573 är båda gårdarna frälsegårdar, men i jordeboken 1610 är Nedergården kronojord. Kanske har ägaren bytt gården mot en kronogård någon annan stans. Ett sådant byte gjordes 1673, då Öddö Uppegården gavs av generalmajor Sven Ranck på Blomsholm till kronan i utbyte mot en kronogård, som blev frälse. Gårdarna skatteköptes av åborna 1735. Byn har haft följande hemmansdelar: Blötebågen, Brunnen (dvs svedjefall), Bågen, Bäcke Viken, Bökasen (eller Krypín - litet hus med låg dörr), Hillerbågen, Kalvhagen, Kanselit (dvs kansliet - där har en häradsdomare bott), Knatteröd, Kroken, Liden, Skeppshället, Stubbarna, Töfterna och Tolvebågen (efter mansnamnet Tolv - en gång ensam ägare till hela Öddö).

Vidare har byn haft följande torp eller lägenheter: Almedalen, Apelviken, Aspeklåvan, Barrlindsdalen (barrlind=idegran), Björklid, Drängsviken (efter en dräng som drunknat där), Drängsvikklåvan, Raskeröd, Fröjdehuset (bostad för

arbetare i silsalteriet i Blötebågen med en avdelning för kvinnor och en för män), Furuvik, Granhogen, Grunne, Haken, Halser eller Halsängen, Kasen, Klåvan, Lerhålan, Liden, Mon, Målshus (efter en Märten), Pallen, Skabotången, Stefanatomten (efter en gumma Stefana), Stocken, Vasstapparemon, Trehörnan, Vändnästången, Undantaget, Underkas (ligger lägre än ett annat hus), Valbaken, Vitbank, Vrångsund (vid det besvärliga sundet mellan Öddö och Valö), Vändnästången, Vänhem, Ytterkasen och Örnererkasen.

Koordinater: X=6541692, Y=1230775